

Grigališkojo Vilniaus skambesys: ką mums byloja XIV–XV a. bernardinų rankraščiai?

Beata BAUBLINSKIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro
akademija

ANOTACIJA. Straipsnyje, pristačius istorinį kontekstą, koncentruojamasi į Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomą rankraštį – gradualą F22-103, datuojamą XIV a. ir priskiriamą Vilniaus bernardinams. Mėginant išryškinti vietinio grigališkojo giedojimo savitumus, analizuojamas introitas *Gaudeamus... Mariae... Assumptione*, skirtas Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų iškilmei (Žolinei). Taikant komparatyvistinį metodą ir šaltinotyra, kūrinys lyginamas su seniausiais jo variantais adiestematinuose X–XI a. rankraščiuose, kurių pagrindu sudaryti šiuolaikiniai melodinės–ritminės restitucijos leidiniai (*Graduale Triplex, Graduale Novum*). Taip pat atsižvelgiama į introito *Gaudeamus...* variantus kituose Vrublevskių bibliotekoje saugomuose bernardinų gradualuose (F22-105, F22-106).

Vrublevskių bibliotekos rankraščių kolekcija nėra sistemiskai tyrinėta. Išsamiausia ligšiolinė studija – muzikologės Viktorijos Gonczarowos straipsnis (Gonczarowa 1994), fiksuojantis Vilniaus bernardinų vienuolyno manuskriptus. Naujų detalių apie juos pateikė Jonas Vilimas (2012), vieną iš rankraščių aprašė Pawełas Gancarczykas (2003). Bendresnio pobūdžio publikacijų apie bernardinų muzikinį palikimą ir grigališkąjį choralą Lietuvoje yra parengusi Jūratė Trilupaitytė (1998, 2005). Minėtini dailėtyrininkų Eriko Slavėno (1991, 1992), Tado Adomonio (1967) straipsniai apie rankraščių iliuminacijas. Muzikologiniams tyrinėjimams kontekstą suteikia aptariamojo laikotarpio istorijos, dailėtyros, bažnyčios istorijos darbai; kai kuriais jų remiamasi straipsnyje.

REIKŠMINIAI

ŽODŽIAI:

grigališkasis giedojimas, rankraščiai, gradualai, Vilniaus bernardinai, XIV–XV a., introitas *Gaudeamus... Mariae... Assumptione*.

Kaip skambėjo viduramžių grigališkasis Vilnius? XIV a., kai pagoniškame mieste Gedimino laiškus Europos miestams ir popiežiui rašė broliai pranciškonai, ir XV a., kai priimta krikščionybė buvo tvirtinama naujų vienuolijų ir tarp jų pranciškonai observantai – bernardinai – užėmė ypatingą vietą? Grigališkasis choralas kaip būdingasis Romos katalikų bažnyčios giedojimas buvo neatskiriama liturgijos dalis, tačiau konkrečius jo pavidalus, skambesį galime rekonstruoti tik remdamiesi to laiko rankraštiniais šaltiniais.

Priešistorė: grigališkasis giedojimas ir pranciškonų dvasingumas

„Pamaldumas Mergelei Marijai per amžius buvo neatsiejamas nuo šv. Pranciškaus Asyžiečio sūnų dvasingumo“ – pristatydamas Vilniuje saugomų XIV–XV a. rankraštinį gradualų giesmes, skirtas Švč. Mergelės Marijos iškilmėms, rašo grigališkojo choralo tyrėjas ir dirigentas Michailas Sławeckis (*Gaude Maria Virgo* 2021). Su choru „Schola Gregoriana Vilnensis“ įrašęs plokštelę, kurioje po amžių pertraukos suskambo grigališkosios giesmės iš Vilniaus bernardinams priklausiusių rankraščių, M. Sławeckis šių kūrinių melodinį savitumą apibūdina bernardiniškos grigališkojo giedojimo idiomos sąvoka. O ji atveria plačią istorinio tęstinumo perspektyvą.

Pranciškonai (greta dominikonų) kaip keliaujantis misionierių ordinas Vilniaus ir Lietuvos christianizacijos istorijoje suvaidino svarbų vaidmenį (Baronas 2010). Pranciškonai dalyvavo kraštui priimant krikščionybę (1387). Bažnyčių ir vienuolynų steigimui, vadinasi, ir grigališkojo giedojimo sklaidai Lietuvoje „žalią šviesą uždegęs dokumentas“, anot istoriko Dariaus Barono, buvo Jogailos 1387 m. vasario 22 d. privilegija, kurioje nurodoma, kad Jogaila – karalius Vladislovas II – dotuoja Vilniaus katedrą ir parapines bei konventines bažnyčias (Baronas 2010: 101). 1388 m. kovo 12 d. popiežius Urbonas VI pasirašė bulę (*Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskiej* 1932: 26), kuria Poznanės vyskupas Dobrogostas skiriamas popiežiaus legatu, kad įkurtų Vilniaus vyskupiją, o pranciškonas vyskupas Andriejus iš Sereto – pirmuoju Vilniaus vyskupu. Vilniui pripažintas krikščioniškojo miesto statusas – *civitas*, o Jogailos funduotai bažnyčiai – katedros statusas (Baronas 2010: 114–115). Tais pat metais surašytame vyskupo Dobrogosto akte minima, kad karaliaus funduota katedra statoma Švč. Trejybės, šlovingosios Dievo Motinos Mergelės Marijos (tokios svarbios pranciškoniškam dvasingumui) ir šiandien minimų arkikatedros patronų šv. kankinio Stanislovo ir šv. karaliaus Vladislovo garbei.¹

1 Iš vyskupo 1388 m. Dobrogosto akto: „Nos igitur Dobrogostius episcopus Posnaniensis, per sedem Apostolicam specialiter deputatus, predictas litteras volentes debite executioni demandare ut tenemur, servatis servandis et facta indagacione singulorum invenimus locum dictum Wilna aptum et abilem ad premissa ac dotem fuisse et esse factam et eciam assignatam per clementissimum principem dominum Wladislaum Polonie, Lituanie, Russie etc. regem preclarum, pro ecclesia cathedrali congruentem, ac de voluntate ipsius principis et mandato Sedis apostolice et voluntate predicti principis et consensu speciali creamus novas dignitates et canonicatus, videlicet unam preposituram, que Deo favente erit dignitas post episcopalem pincipalis, et decanatum, qui decanus quoslibet ministros preterquam canonicos in ecclesia Wilnensi instituere debebit, et decem canonicos per episcopum qui pro tempore fuerit instituendos, qui omnes predicti communes habebunt proventus et residenciam debebunt facere personalem circa ecclesiam memoratam. His igitur peractis, Cristi nomine invocato, locum dictum Wilna in civitatem et ecclesiam, ibidem edificatam per predictum principem et dotatam, in cathedralem erigimus in honorem sancte et individue Trinitatis et Gloriosae Deigenetricis Virginis Marie ac Sancti Stanislai martiris et pontificis gloriosi atque regis beati Ladislai, qui locus civitas

Antruoju Vilniaus vyskupu 1398 m. tapo „vietinis“ – Lietuvos pranciškonų vikaras Jokūbas Plichta (Baronas 2010: 104–105). Tad šio ordino veikla LDK teritorijoje turėjo prasidėti dar iki krikšto, tai liudija ir keturiolikos pranciškonų kankinių legenda.

Pranciškonų pėdsakai Vilniuje aptinkami jau Gedimino laikais: 1323–1324 m. Gedimino laiškuose minima jų bažnyčia Vilniuje, pačius laiškus lotynų kalba taip pat rašė vienuoliai. Pasak D. Barono, tiksliai pranciškonų bažnyčios, kaip ir apie 1321 m. pastatytos dominikonų šventovės, vieta nėra nustatyta, tačiau tai nepaneigia fakto, kad pranciškonų buvimas Lietuvos (LDK) žemėse susijęs visų pirma su bažnyčia Vilniuje: anapus jos mūrų pranciškonų kankiniai išėjo skelbti katalikų tikėjimo miesto pagonims (Baronas 2010: 75–77).

Keturiolikos kankinių legenda atsirado ne be pagrindo: Algirdo laikais 1341 ir 1369 m. Vilniuje (ir 1378 m. Valakijoje) buvo užfiksuota pranciškonų kankinystės atvejų (Baronas 2010: 25). Poetiškai pirmąją 1341-aisiais – Gedimino mirties metais – įvykusią kankinystę kaip legendą apie keturiolika vienuolių kankinių aprašė Motiejus Strijkovskis eiliuotoje kronikoje „Apie šlovingos lietuvių, žemaičių ir rusų tautos pradžią, kilmę, narsą, karžygių darbus karo ir taikos metu“ (Strijkowski ca 1575–1578: 169r.–169v.). Rankraščio dalyje „Kaip Algirdas grįžo į Vilnių su pergale ir kaip pranciškonai davė pirmąją pradžią Romos katalikų tikėjimui Vilniuje“ rašoma:

Triumfuodamas į Vilnių įvažiavo, o visi miestiečiai
„Lado! Lado!“ dainavo ir pagal paprotį
rankomis plojo, tačiau iškart po pergalės tos
Vilniuje jau naminiu barniu kvėpėjo. <...>
Įkurdino pranciškonus ten, kur šiandien vyskupo rūmas stovi,
O vilniečiai kvaili jų septynis tuoj pat užkapojo,
Kitus septynis ant kryžiaus prikale į Nerį įstūmė,
Kalbėdami: „Plaukite ant to, ką mus gerbti mokėte.“
Dėl to Algirdas ir liepė nužudyti penkis šimtus tų pagonių vilniečių,
Kurie nužudė krikščionis vienuolius.
O toje vietoje, kur dabar užkapotų septynių kūnai palaidoti guli,
Stovi kolona vyskupo sode, nes jie garsėja kaip šventi.²

et ecclesia cathedralis debet futuris et perpetuis temporibus nuncupari. Denique nos reverendum in Cristo patrem dominum Andream Cerethensem episcopum, auctoritate apostolica nobis data et concessa, a iugo dicte ecclesia Cerethensis absolventes, vos predictae ecclesie Wilnensi preficimus in episcopum pastorem <...>“ (*Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskiej* 1932: 26).

- 2 Maciej Strijkowski, Jako Olgierd z zwyciestwem do Wilna przyjechał i o pierwszym zacześciu wiary rzymskiej w Wilnie od franciszkanow:

*Z Tryumfem w Wilno wjechał a wszyscy mieszczanie
Spiewali Lado Lado w tym ręku klaskanie
Jak byl zwyczaj powstało lecz roztyrk domowy
Zaraz po tym zwyciestwie w Wilnie byl gotowy <...>*

Šaltiniu M. Strijkovskiui tapo XVI a. stačiatikio rusėno surašyta Bychovco kronika (*Didžioios Lietuvos ir Žemaitijos kunigaikštystės kronika / Kronika Wielkiego Księstwa Litewskiego i Żmudzkiego*):

Neilgai trukus, didysis kunigaikštis Algirdas davė Petruui Goštautui³ Vilnių. Būdamas Vilniaus vaivada, didžiajam kunigaikščiui Algirdui leidus, jis pirmą kartą parsikvietė iš Lenkijos 14 vienuolių pranciškonų ir savo rūmuose Vilniuje, kur dabar yra Vilniaus vyskupo rūmai, įsteigė Dievo Motinos vienuolyną, o sau rūmus pasistatė Smėlynėje, priešais Vingrius, kur dabar Dievo Motinos vienuolynas. <...> Tuo metu, kai didysis kunigaikštis Algirdas žygiavo prieš Maskvą, <...> susirinko Vilniaus miestiečiai pagonys ir dideliu būriu atėjo prie vienuolyno; nenorėdami, kad būtų Romos tikėjimo krikščionių, vienuolyną sudegino ir septynis vienuolius sukapojo, o kitus septynis vienuolius, pririšę prie kryžių, paleido Nerimi žemyn, sakydami: „Nuo saulėlydžio atėjote, į saulėlydį ir grįžkite. Kam mūsų dievus naikinate.“⁴

Iš tiesų 1341 m. Vilniuje buvo nužudyti du čekų pranciškonai – Ulrichas iš Adlechonicės ir Martynas iš Ahdo (Baronas 2010: 83). Apie 1374 m. Akvitanijoje surašytoje pranciškonų ordino kronikoje *Chronica XXIV Generalium Ordinis Fratrum Minorum* teigiama, jog brolis Ulrichas su kryžiumi rankoje ėjo skelbti Evangelijos, o brolis Martynas tuo metu aukojo šv. Mišias (*Analecta Franciscana* 1897: 535).

Taigi mišių metu turėjo skambėti giesmės, giedotinės maldos, vienuolių dienotvarkėje reikšmingą vietą užėmė liturginės valandos. Ir Evangelija miestiečiams galbūt buvo

*Franciszkanów fundował gdzie dziś dwór biskupi
A wilnowcy s nich siedmi zaraz scieli glupi
Siedmi na krzyż przybivszy w Wilią wrzucili
Plywajcie (miowiać) na tym czegoście uczyły
Przeto Olgierd dal stracić piecset tych Poganow
Wilnowcow co pobili mnichow Cbrzescianow
A na tym miejscu gdzie ich leży dziś siedm ściętych
W biskupim sadzie słup iest bo slyną za świętych.*

Lietuviškas vertimas cituojamas iš: Baronas 2010: 251.

3 Legendinė asmenybė – istoriniai šaltiniai nepatvirtina jos egzistavimo.

4 *Хроника Буховица* XVI a.: „Y po małom času dał Petru Gasztoltowiczu kniaź wieliki Olgierd Wilniu. Y buduczy iemu woiewodoiu u Wilni, i napred prywede on z Lachow 14 mnichow franciszkan, y załozy klasztor Matki Bożoy z dozwołeniem velikoho kniazia Olgierda u Wilni na swojem dworyszczy, hde teper biskupa wilenskoho dwor. A sam postawił dwor swoy nad Winkerom na peskach, hde teper klasztor Matki Bożoy. <...> Y w tot czas, koli był kniaź wieliki Olgierd na Moskwie <...>, y sobrawszysia meszczanie wilenskij pohanie y przszli mociu velikoiu u klasztor, ne chotiaczy chrystyanstwa zakonu rymskoho mety, y klasztor sozhli, y mnichow sem stiali, a druhuiu sem mnichow rozwiawszysy na kryż y pustyli po Welli wniz, mowiaczy: „Z zachoda ieste slońca przszly y na zachod zaś poydyte; szto ieste kazili bohow naszych.“ A hde ich postynano, na tom mestcy i teper bożaiia muka stoit w sadu biskupem.“ Lietuviškas vertimas Rimanto Jaso: *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, Vilnius: Vaga, 1971. Cit. iš: Baronas 2010: 247.

skelbiama ne tik pamokslaujant, bet ir giedant? Norint tiksliau atsakyti į klausimą, kas galėjo būti giedama, reikėtų patyrinti to laikotarpio Čekijos ir kaimyninių kraštų – Livonijos ir Lenkijos – pranciškonų liturginę muzikinę praktiką ir ją fiksuojančias knygas. Vis dėlto netenka abejoti, kad tuo metu Vilniuje veikusiame konvente turėjo skambėti grigališkasis choralas.

Antras kankinystės atvejis Vilniuje įvyko 1369 m.⁵ (ši kartą – penkių pranciškonų): po jo pranciškonų konventas galėjo būti sunaikintas; trečias kankinystės atvejis LDK įvyko 1378 m. Valakijoje (Baronas 2010: 84–91). Vis dėlto jau netrukus – 1387 m. – Lietuva priėmė krikščionybę ir grigališkasis choralas kaip būdingasis Romos katalikų bažnyčios giedojimas visa koja žengė į LDK ir jos sostinę drauge su bažnytinės infrastruktūros plėtra – vienuolynų, katedrų, bažnyčių steigimu, klero atvykimu ir vietine formacija. O pranciškonų kankinystę įamžino Vilniuje po keleto amžių iškilę Trys kryžiai ant Plikojo kalno netoli katedros.

Vilniaus bernardinų rankraščiai

Žinių apie XIV a. liturginę muzikinę praktiką pasisemti galime iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (LMAVB RS) saugomo gradualo F22-103, datuojamo XIV a. Tai vienas ankstyviausių Lietuvoje išlikusių grigališkųjų rankraščių. Tiesa, į Vilnių jis galėjo patekti tik XV a., nes priskiriamas Vilniaus bernardinų vienuolynui, o bernardinai LDK sostinėje įsikūrė 1469 m., atvykę iš Krokuvos.⁶ Šis gradualas yra vienas iš septynių LMAVB RS saugomų Vilniaus bernardinų grigališkųjų rankraščių ir vienas iš šešių (101–106) dėl užrašymo ir įrišimo panašumų traktuotinių kaip kolekcija (Gonczarowa 1994).

LMAVB RS yra šie Vilniaus bernardinams priskiriami rankraščiai:

- ♦ *Antifonale*, F22: 101, surašytas Vilniuje tarp 1469 ir 1494 m.,
- ♦ *Antifonale*, F22: 102, surašytas Vilniuje tarp 1469 ir 1494 m.,
- ♦ *Graduale*, F22: 103, itališkos proveniencijos, XIV a.,
- ♦ *Graduale*, F22: 104, surašytas Vilniuje tarp 1469 ir 1494 m.,
- ♦ *Graduale*, F22: 105, surašytas Vilniuje tarp 1469 ir 1494 m.,
- ♦ *Graduale*, F22: 106, surašytas Vilniuje tarp 1469 ir 1494 m.,
- ♦ *Liber generationis*, F22: 90, surašytas Vartoje 1465–1470 m.⁷

5 Žr. Bartolomeo da Rinonico *De Conformitate Vitae B. P. Francisco ad Vitam Domini Nostri Jesu Christi* (1385–1390), aprobuotas generalinės kapitulos Asyžiuje 1399 m. (Baronas 2010: 84).

6 Apie Vilniaus bernardinų įsikūrimą ir istoriją žr.: Jovaiša (2020), Janonienė (2017, 2010), Gidžiūnas (1982).

7 Šio rankraščio analizę žr. Gancarczyk (2003).

1 pav. Ambraziejaus iš Klodavos parašas, F22-106, f. 272v.

LMAVB RS saugoma dar keletas grigališkųjų giesmynų, tarp jų – [*Procesionale-Hymnarium*] F22-95 (datuojamas 1556 m., kildinamas iš augustiniečių seserų vienuolyno Marienpolyje prie Leideno, Olandijoje), taip pat lenkiškos proveniencijos psalmynas F22-90⁸, jie, kaip ir bernardinų giesmynų sąrašė pateikta *Liber generationis* F22-90, surašyti gotiškąja choraline notacija (vad. *Hufnagelschrift*). Tuo jie skiriasi nuo šešių rankraščių 101–106, surašytų juodąja kvadratine – romanine – notacija, kuri, pasak prieštridentinius Krokuvos liturginius rankraščius tyrinėjusio Emiliano Lenarto, būdingiausia bernardinų muzikiniams kodeksams (Lenart 1984: 158).

Penki iš sąrašė nurodytų giesmynų (101, 102, 104–106) datuojami laiko atkarpa tarp 1469 ir 1494 m. Šios datos aprėpia bernardinų vienuolyno Vilniuje įkūrimo metus (1469), skriptoriaus ir iliuminatoriaus Ambraziejaus iš Klodavos mirties metus (1494) (Gonczarowa 1994: 301–302). Ambraziejus graduale 106 paliko savo parašą: *Laus tibi Christe quoniam liber explicit iste. Ambrosius Fr.* (žr. 1 pav.).

Ambraziejus iš Klodavos buvo vienas žymesnių to laiko bernardinų skriptorių ir iliuminatorių visame Lenkijos vikariate (Lenart 1984: 147; Cicėnienė 2009: 15), kuriam tuo metu priklausė ir Vilniaus konventas⁹. Ambraziejaus braižui taip pat priskiriami kodeksai 101 ir 105 bei knygų 102 ir 104 rubrikos ir inicialai (Gonczarowa 1994: 309–312).

Kaip jau minėta, šešiuose rankraščiuose 101–106 naudojama juodoji kvadratinė romaninė notacija. Kūriniai surašyti ant keturių (kartais penkių) linijų, naudojami raktai F ir C, tekstas užrašytas gotikiniu šriftu. Knygos pergamentinės, didelio formato¹⁰, skirtos giedoti scholai.

8 Giesmynų aprašymus žr. Gonczarowa 1994: 306–308; Vilimas juos lygina su kitais Vilniuje saugomais giesmynais (2012: 113–121).

9 Atskira Lietuvos bernardinų provincija buvo įsteigta 1530 m. ir veikė iki 1576 m., atgavinta 1628–1631 m., vėliau veikė 1731–1843 m.; žr.: Jovaiša (2020), Janonienė (2017).

10 F22-101 formatas – 38 x 29,5 cm, F22-102 – 62 x 39 cm, F22-103 – 57 x 37 cm, F22-104 – 52,5 x 38 cm, F22-105 – 61,5 x 40 cm, F22-106 – 40,5 x 63 cm.

Šie rankraščiai iki uždariant Vilniaus bernardinų konventą 1864 m. priklausė vienuolyno bibliotekai. Pasak Liudo Jovaišos, tai buvo viena didžiausių bibliotekų tarp sostinės vienuolijų, uždarymo išvakarėse turėjusi 7000 tomų. Tačiau prie 1863 m. sukilimo prisidėjus kai kuriems broliams, vienuolynas buvo panaikintas, o biblioteka išsklaidyta (Jovaiša 2020: 42–43). Dalis knygų, tarp jų ir aptariamieji rankraščiai, pateko į Vilniaus viešąją biblioteką. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. bibliotekos fondai išvežti į Rusiją, pasak W. Gonczarowos, – į Rumiancevo muziejų Maskvoje (Gonczarowa 1994: 301). Vėliau jie atsidūrė TSRS valstybinėje V. I. Lenino bibliotekoje, iš jos 1946–1952 m. sugražinti į Vilnių, Lietuvos mokslų akademijos biblioteką. Čia jie buvo priskirti Rankraščių skyriaus kolekcijai sąlyginiu pavadinimu „Vilniaus viešosios bibliotekos rankraščių fondų likučiai“ ir pažymėti šifru F22 (mab.lt).

Gradualas F22-103

Tarp bernardinų bibliotekos kodeksų išsiskiria XIV a. gradualas F22-103. Kitaip nei knygos 101, 102, 104–106, jis buvo surašytas ne Vilniuje: spėjama, kad knygos kilmė itališka (Gonczarowa 1994: 311). Šią prielaidą stiprina faktas, kad observantai į Krokuvą 1453 m. atvyko iš Italijos, o vos po šešiolikos metų pasirodė Vilniuje. Tad knygos kelias – Italija, Krokua, Vilnius – yra visiškai tikėtinas. Galbūt šį gradualą iš Italijos parsivežė pats šv. Jonas Kapistranas – pirmojo Šv. Bernardino iš Sienos vienuolyno Krokuvoje įkūrėjas? Pasak R. Cicėnienės, popiežius leido jam „visur su savimi specialiai sukonstruotame vežime vežiotis knygų“ (Cicėnienė 2009: 14). Kad ir kaip būtų, Krokuvos, netrukus ir Vilniaus bernardinų ryšiai su pagrindine būstine Italijoje tapo glaudūs.¹¹

Gradualas 103 į Vilnių galėjo patekti kaip vertinga ir daili dovana: knygos apipavidalinimas itin kruopštus ir puošnus, kaligrafiškai surašytą tekstą puošia meistriškai atliktos iliuminacijos. Graduale yra ir vėlesnių, greičiausiai jau Vilniaus bernardinų skriptoriume darytų įrašų: jie ne tokie subtilūs, tačiau stilistiškai atitinka kitų kodeksų braižą. Yra palimpsesto atvejų: ant vieno iš tokių lapų paliktas įrašas, kad Vilniaus vyskupas Benediktas Vaina 1602 m. padėjo kertinį akmenį po Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia Gardine:

In festo Transfigurationis Domini 1602 ad laudem Dei omnipotentis et in honorem Sanctissimi Crucis ac S. ANNAE primum lapidem fundamentalem possuit Grodne Reverendissimus ac Illustrissimus Dominus Benedictus Wojna episcopus Wilnen(sis)...

11 Observantams 1517 m. gavus ordino statusą (iki tol jie buvo pranciškonų ordino atšaka), jo administraciniu centru tapo Romoje ant Kapitolijaus kalvos funkcionuojantis konventas. Žr. Lenart 1984: 149.

2 pav. Lapas su įrašų paraštėje apie kartinio akmens dėjimą Gardine 1602 m., F22-103, f. 87v.

Taigi ši knyga XVII a. galėjo patekti į Gardino bernardinų vienuolyną, kurį, pasak Rūtos Janonienės, dar 1494 m. ketino funduoti Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis (Janonienė 2017: 9). Tačiau galiausiai vienuolynas buvo įkurtas tik 1595 m. Ordino generolas fundaciją priėmė 1600 m., 1601 m. ją patvirtino karalius Žygimantas Senasis (Pabin 1985: 79). Vis dėlto knyga turėjo grįžti į Vilnių, antraip po Vilniaus bernardinų vienuolyno uždarymo ji nebūtų patekusi į Viešosios bibliotekos fondus.

Introitas *Gaudeamus... Mariae... Assumptione*

Įdėmiau patyrinėkime vieną gradualo 103 kūrinių – introitą *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* Švenčiausios Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų iškilmei (3 pav.).

Introito antifonos tekstas *Gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes sub honore Mariae Virginis: de cuius Assumptione gaudent Angeli, et conlaudant Filium Dei* („Džiaukimės visi Viešpatyje, švęsdami šventę Mergelės Marijos garbei: kurios Ėmimu į Dangų džiaugiasi angelai ir šlovina Dievo Sūnų“) paimtas ne iš Šventojo Rašto, kaip kad dauguma klasikinio grigališkojo repertuaro tekstų. Tačiau šio kūrinio kontrafaktūros plačiai paplitusios. Introitas *Gaudeamus*, atitinkamai pritaikant šventės pavadinimą, giedamas įvairių šventųjų garbei, pradedant šv. Agota iš Katanijos, kuriai skirtas *Gaudeamus* yra seniausias randamas šio introito variantas ankstyviausiuose šaltiniuose – IX a. mišių tekstų antifonaluose (*Antiphonale Missarum Sextuplex* 1935: 41)¹² ir adiatematiniuose X–XI a. grigališkuosiuose giesmynuose.¹³ Versikului panaudotas 45 (44) psalmės 2 eilu-

12 Šie antifonalai – tai *Antiphonale de Compiègne* (IX a. antra pusė), *Antiphonale de Corbie* (po 853 m.), *Antiphonale de Senlis* (tarp 877 ir 882 m.).

13 Gradualai *Einsiedeln*, *Stiftsbibliothek 121* (X a.), *St. Gallen*, *Stiftsbibliothek 339* (X–XI a.), *Laon*, *Bibliothèque Municipale 239* (~930 m.).

3 pav. Introitas *Gaudeamus... Mariae... Assumptione*, F22-103, f. 82v.–83r.

tės tekstas: *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi* („Žodžiais kilniais širdis man tvinsta, kai kuriu šias eilutes karaliui“, *Psalmynas* 2022: 88).¹⁴

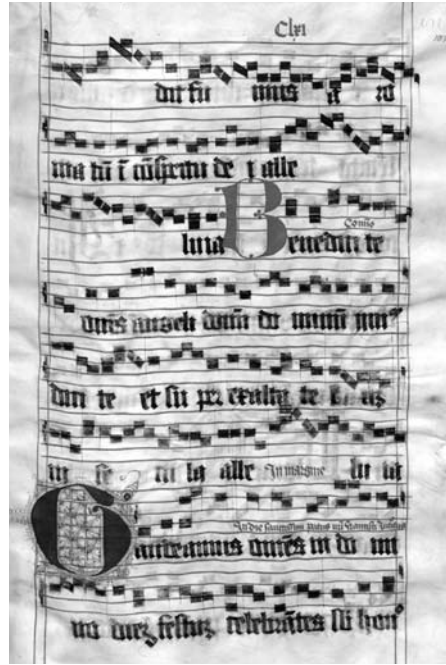
Kūriny s užrašytas C rakte, sukurtas 1-ojoje, vad. *protus*, dermėje: tonika yra *re*, dominantė ir rečitacijos tonas – *la*.

Itin puošni ir didelė titulinės raidės G iliuminacija, išpuošta pirmoji versikulo raidė E ir net truputį ornamentuota pirmoji Marijos vardo raidė pačioje antifonoje liudija apie bernardinų uoliai puoselėtą Marijos kultą. Kita vertus, Švč. Mergelės Marijos Ėmimas į Dangų – tai viena iš svarbiausių Bažnyčios švenčių. Tame pačiame rankraštyje randamas ir introitas *Gaudeamus... Sanctorum omnium*, skirtas Visų Šventųjų mišioms: jis melodiškai ir vizualiai yra beveik tapatus Marijos introitui, tik šio iliuminacijose dominuoja iškilminga raudona, o Visų Šventųjų – rami mėlyna.

14 Kitos kintamosios Žolinės mišių dalys kodekse F22-103: gradualas *Propter veritatem* su versikulu *Audi filia*, aleliuja *Assumpta est Maria*, ofertorijus *Assumpta est Maria*, komunijos giesmė *Optimam partem*.

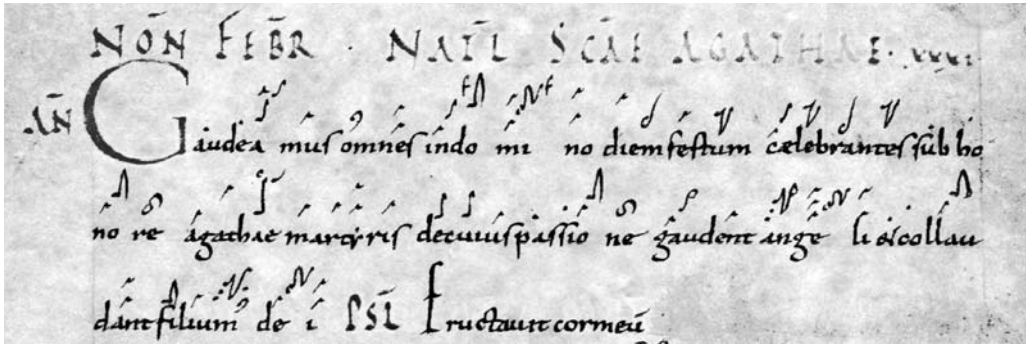
4 pav. Introitas *Gaudeamus... Mariae... Assumptione*, F22-106, f. 195r.

5 pav. Introitas *Gaudeamus... Francisci*, F22-105, f. 103r.

Introitas *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* taip pat yra graduale 106, surašytame Vilniuje: identiška melodinė versija (4 pav.) leidžia daryti prielaidą, kad galbūt perrašinėtojas Ambraziejus iš Klodavos jį nurašė nuo gradualo 103 arba nuo panašaus šaltinio. O štai graduale 105 introitas *Gaudeamus... Francisci* (5 pav.), skirtas ordino patronui, melodiškai yra kiek labiau išpuoštas, be to, užrašytas jau ne ant keturių linijų ir rakto C (kaip kitose Vilniaus versijose), o penklinėje ir naudojant raktą F. Tad galbūt šis įrašas buvo vėlesnis nei *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* variantas graduale 106.

Vis dėlto pirmiausia introito *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* variantą iš gradualo 103 palyginkime su *authenticum fontium gregorianorum* – ankstyviausiais kūrinio užrašymais X–XI a. adiestmatiniuose rankraščiuose: gradualuose iš Einzydelno (Ein 121), Sankt Galeno (Gal 339) ir Laono (Lan 239, 6 pav.). Jų pagrindu atlikta introito *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* melodinė-ritminė restitucija publikuojama šiuolaikiniuose leidiniuose – pradedant *Graduale Romanum* (1908) ir baigiant *Graduale Triplex* (1979), *Graduale Novum* (2011) ir kitais naujai leidžiamais gradualais; tolesnėje lyginamojoje introito *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* analizėje remiuosi pavyzdžiais iš GT ir GN.

6 pav. Introitas Gaudeamus... Agathae Laono rankraštyje (Lan 239), ~ 930 m., f. 14v.¹⁵

7 pav. Introitas Gaudeamus... Mariae... Assumptione, F22-103, f. 82v.

Taigi palyginus vilnietiškojo *Gaudemus* užrašymą su *authenticum fontium gregorianorum*, išryškėjo šie bernardiniškojo užrašymo ir stiliaus savitumai:

- 1) natūrali *si* Vilniaus rankraštyje vietoj adiaSTEMATINIŲ šaltinių restitucijos leidiniuose siūlomos (kai kur kaip variantas) *si bemol* – ši derminė spalva parodoma jau pirmajame žodyje *Gaudeamus*, šuolyje *re-la-si* (7 pav.), taip išvengiant su *si bemol* susidarantios mažosios sekundos (8, 9 pav.); toliau kūrinyje natūrali *si* Vilniaus rankraštyje dar pasirodo žodyje *Domino*;
- 2) vėlyviesiems grigališkiesiems rankraščiams būdinga pereinamosios natos redukcija (dažniausiai tai būna likvescencinės natos – labai lengvos, skirtos priebalsiui įgarsinti) – pirmosios eilutės žodžio *omnes* kirčiuotame skiemenyje *om-* lieka tik viena ilgesnė („stipresnė“) nata ant dominantės *la*, o neuminiuose šaltiniuose yra dvi natos *la-sol*, jos traktuojamos arba kaip likvescencinė *om-* nata (GT, 8 pav.), arba kaip

15 Šaltinis: Bibliothèque Municipale de Laon.

I

G Aude- á-mus * omnes in Dó- mi- no, di-em
festum ce-le-brántes sub honó- re Ma-rí-ae Vírgi- nis :

8 pav. *Graduale Triplex*, p. 591

Intr. I.

C AUDE-A-MUS omnes in Dó- mi- no, di-em festum
ce-le-brántes sub honó- re Ma-rí-ae Vírgi- nis: de cuius

9 pav. *Graduale Novum*, p. 399

pirmoji torkulio *initio debilis* nata (nepaprastai lengva nata trijų garsų neumoje) antrajame skiemenyje *-nes* (GN, 9 pav.);

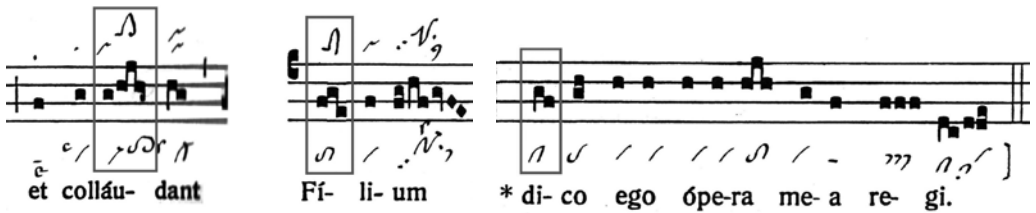
- 3) papildomos natos atsiradimas kirčiuotame teologiškai svarbaus žodžio skiemenyje – antroje eilutėje žodyje *Domino* („Viešpatyje“) – ekspresyviai pakartojama *do* nata ant pirmojo, kirčiuoto, skiemens; lengvas gališkųjų rankraščių trijų natų *torculus* (8, 9 pav.) čia virsta „sunkesne“, labiau pabrėžta dviejų neumų *pes* ir *clivis* grupė;
- 4) vėlyviesiems grigališkiesiems rankraščiams būdinga reperkusinių natų redukcija – trečioje eilutėje žodžiuose *festum celebrantes* ant nekirčiuotų skiemenų (*-tum, -le-, -tes*) įvyksta paskutinės *fa* natos redukcija; vietoj greitos trijų garsų neumos *porrectus* su antru ir trečiu garsu unisone *sol-fa-fa* (8, 9 pav.) Vilniaus rankraštyje lieka dviejų garsų *clivis sol-fa*;
- 5) galimos likvescencijos užrašymas – paskutinėje kūrinio eilutėje žodžio *conlaudant* skiemenyje *-lau-* vietoj adiatematinių šaltinių neuminės grupės *sol-la-do-la-sol*

10 pav. Gradualas F22-103, f. 82r.

11 pav. Graduale Triplex, p. 591

12–14 pav. Graduale Novum, p. 400

su paskutine likvescencine nata (11, 12 pav.) Vilniaus rankraštyje pasiekama ant stiprios dominantės *la* (*sol-la-do-la-la*, 10 pav.); vis dėlto charakteringas paskutinės natos užrašymas – ji šiek tiek pasvira ir išgaubta, su uodegėle iš dešinės – kelia klausimą, ar toks užrašymas nereiškė likvescencijos, skirtos organiškam dvibalsio *-au* ištarimui (tuomet natų grupę sudarytų *sol-la-do-la-la-sol*);

15 pav. Gradualas F22-103,
f. 82r.

- 6) priešpaskutiniame kūrinio žodyje *Filium* ant pirmojo skiemens rankraštyje 103 (kaip, beje, ir kituose minėtuose Vilniaus rankraščiuose) notuojamas šuolis kvarta žemyn *fa-sol-re* (10 pav.) vietoj adiestematinių rankraščių tercijos *fa-sol-mi* (11, 13 pav.); šitaip, viena vertus, vilnietiškoje knygoje iš anksto parodoma tonika *re*, kurią netrukus įtvirtins paskutinis kūrinio žodis *Dei* (teologiškai svarbiame žodžių junginyje *Filium Dei* – „Dievo sūnų“); kita vertus, kvarta leidžia išvengti mažosios sekundos *mi-fa*, pereinant į kitą skiemenį (*-li-*); mažosios sekundos vengta visame kūrinyje naudojant natūralią *si*, tad tai galima traktuoti kaip derminį bruožą;
- 7) introito versikule taip pat susiduriame su pereinamosios natos redukcija – antrąją psalmės eilutę *dico ego...* pradeda ne melodiškai minkštas *clivis sol-fa* (11, 14 pav.), padėjęs nuosekliai pereiti iš pirmosios psalmės eilutės pabaigos *la* į antrosios eilutės pradžią, bet nata *fa* (15 pav.), šitaip atkartojant psalmės pirmosios eilutės incipitą.

Išvados

Išryškėję introito *Gaudeamus... Mariae... Assumptione* užrašymo graduale F22-103 bruožai, skiriantys jį nuo ankstyvesnių klasikinių grigališkųjų variantų, rodo tipiškas vėlyvųjų viduramžių tendencijas: ritminių niuansų (likvescencinių, reperkusinių natų) nunykimą aiškesnio melodinio užrašymo naudai. Vis dėlto įdėmesnė iš pirmo žvilgsnio ritminius niuansus niveliuojančios kvadratinės notacijos analizė ir jos palyginimas su

adiastematiniais šaltiniais rodo, kad tęstinumas buvo išsaugotas ir vienuoliai bernardinai, giedoję iš gradualo F22-103, galėjo šį užrašymą susieti su deramu žodžio, kuris yra svarbiausias grigališkajame chorale, artikuliacijai, vadinamuoju laisvuju oratoriniu giedojimo ritmu.

Modalinis *protus* dermės (I moduso *re*) skambesys introite nuskaidrinamas išven-giant mažosios sekundos tarp *la* ir *si bemol*: visame kūrinyje skamba natūrali *si*, kuri ne tik pateisina spėjimą itališką rankraščio kilmę (itališkuose rankraščiuose natūrali *si* labiau mėgstama nei *si bemol*), bet ir susieja jį su Vidurio Europos monastinėmis liturginio giedojimo tradicijomis – tą matome pasklaidę Lenkijos, Čekijos, Vokietijos viena laikius grigališkuosius giesmynus.

Šitas gradualas greičiausiai buvo dovanotas vienuolynui – atvežtas į Vilnių čia steigiantis bernardinams. Kaip ir dauguma rankraščių knygų, jis nėra visiškai vienalytis – yra vėlesnių papildymų, tikėtina, pridėtų Vilniaus vienuolyno skriptoriūme.

Tyrinėjant bernardinų rankraščių kūrinius išryškėję niuansai, kuriais vilnietiškieji variantai skiriasi nuo klasikinių pirmavaizdžių (pvz., aptartas ekspresyvus *do* natos pakartojimas žodyje *Domino*), nurodo į to laiko estetiką ir dvasią – liepsnojančios gotikos, karšto tikėjimo skelbimo laikus. Pasak Johano Huizingos, XIV–XV a. Europos dvasingumas buvo labai juslinis: antai Mergelės Marijos garbinime buvo daug ekstazės (Huizinga 2019). Tiesa, J. Huizinga rašė apie Burgundijos miestus. Tačiau ar ne jo aprašyta ekstazė vedžiojo iliuminatoriaus ranką, kuri sukūrė įspūdingąją *Gaudeamus* inicialo iliuminaciją Vilniuje saugomame rankraštyje 103? Bernardinų šv. Jonas Kapistranas garsėjo ugningu Mergelės Marijos garbinimu. Ar Vilniuje naujasis tikėjimas buvo išpažįstamas taip pat karštai, maldas palydint uoliai giedamu romėniškuoju choralu? Šiaip ar taip, tam tikri procesai buvo viena laikiai: bernardinai kaip atskira pranciškonų ordino šaka 1446 m. Italijoje įgavo autonomiją, 1453 m. šv. Jono Kapistrano įsteigtas vienuolynas Krokuvoje, o į Vilnių bernardinai atvyko 1469 m. Taigi akivaizdu, kad, anot Rimvydo Petrausko, socialiniai pokyčiai to laiko Lietuvoje nebuvo nuo kaimyninių kraštų izoliuotas procesas (Petrauskas 2003: 15).

Gilesnė ankstyvųjų Vilniaus muzikinių rankraščių analizė galėtų ne tik suteikti daugiau žinių apie tai, kas skambėjo viduramžių Vilniuje, bet ir plačiau atskleisti čia vykusią procesų viena laikiskumą su reiškiniais, tuo metu vykusiais kituose Europos kraštuose, taip įveikiant atgyvenusį „vėluojančios kultūros“ naratyvą.

Įteikta 2022 11 14
Priimta 2022 12 05

SANTRUMPOS

- Ein 121 Codex Einsiedeln, Stiftsbibliothek 121 (Einzydelno gradualas)
 Gal 339 Codex St. Gallen, Stiftsbibliothek 339 (Sankt Galeno gradualas)
 GN *Graduale Novum*
 GT *Graduale Triplex*
 Lan 239 Codex Laon, Bibliothèque Municipale 239 (Laono gradualas)
 LDK Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė

ŠALTINIAI

Rankraštiniai šaltiniai

- Codex Einsiedeln*, Stiftsbibliothek 121 (X a.) *Graduale – Notkeri Sequentiae*.
Codex St. Gallen, Stiftsbibliothek 339 (X–XI a.) *Kalendar, Graduale, Sakramentar*.
Codex Laon, Bibliothèque Municipale de Laon 239 (X a.) *Graduale*.
Graduale F22-103 (XIV a.), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.
Graduale F22-105 (1469–1494), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.
Graduale F22-106 (1469–1494), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka.
 Maciej Strykowski. *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia*, ca 1575–1578. Biblioteka Narodowa Rps 6806 III, Warszawa.

Publikuoti šaltiniai

- Antiphonale Missarum Sextuplex*. Red. R. J. Hesbert. Rome: Herder, 1935.
Graduale Novum, Tomus I, *De Dominicis et Festis*. Regensburg: ConBrio Verlagsgesellschaft, 2011.
Graduale Novum, Tomus II, *De Feriis et Sanctis*. Regensburg: ConBrio Verlagsgesellschaft, 2018.
Graduale Romanum. Roma: Editio Vaticana, 1908.
Graduale Triplex. Solesmes: Abbye Saint-Pierre, 1979; reprinted: S. A. La Froidfontaine, 1998.
Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diecezji Wileńskiej. Tom 1 *Zeszyt 1 (1387–1468)*. Wyd. ks. Jan Fijałek i Władysław Siemkowicz. Kraków, 1932.
Psalmynas. Antano Rubšio vertimas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2022.
Analecta Franciscana. Tomus 3: *Chronica XXIV generalium Ordinis minorum*. Ad Claras Aquas (Quaracchi) prope Florentaim: ex typographia collegii S. Bonaventurae: 1897.

Interneto šaltiniai

- Хроніка Биховця*. Prieiga per internetą: <<http://litopys.org.ua/psrl3235/lytov08.htm>> [žiūrėta 2023 01 15].

Audiovizualiniai šaltiniai

- Gaude Maria Virgo: giesmės iš senųjų Vilniaus rankraščių*. CD, LP. Vilnius: Kompozitoriaus Vlodo Jakubėno draugija, 2021.

LITERATŪRA

- Adomonis, T. Lietuvos XIV–XVI amžių miniatiūros. *Menotyra*, 1967, Nr. 1, p. 203–243.
- Baronas, D. *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius: Aidai, 2010.
- Cardine, E. *Semiologia gregoriańska.* Kraków: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, 2008.
- Cicėnienė, R. Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pradžioje–XVI a. viduryje: sklaidos ir funkcionavimo sąlygos. *Knygotyra*, 2009, (53), p. 15–37.
- Cicėnienė, R. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rankraštinės knygos kultūra (iki XVI a. antrosios pusės).* Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
- Gancarczyk, P. Nieznane genealogie z rękopisu F22-90 z Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie. *Muzyka*, 2003, p. 49–56.
- Gidžiūnas, V. *Pranciškonų observantų – bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.* Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1982.
- Gonczarowa, W. O manuskryptach klasztoru OO. Bernardynów w Wilnie. *Nasza przeszłość*, 1994, t. 82, p. 300–321.
- Huizinga, J. *Viduramžių ruduo.* Studija apie XIV–XV a. gyvenimą ir mąstyseną Prancūzijoje ir Nyderlanduose. Vertė Antanas Gailius. Vilnius: Aukso žuvis, 2019.
- Janonienė, R. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje.* Vilnius: Aidai, 2010.
- Janonienė, R. Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas. *Pranciškonai Lietuvoje.* Red. Lijana Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 9–16.
- Jovaiša, L. Mažesniųjų brolių ordinas / Ordo Fratrum Minorum (OFM). *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje.* Red. Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 39–43.
- Lenart, O. E. Przedtrydenckie rękopisy liturgiczne w Bibliotece Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie: studium źródłoznawczo-liturgiczne. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*, 1984, (48), p. 133–179.
- Pabin, A. Grodno. *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych.* Red. H. E. Wyczawski. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Calvarianum, 1985, p. 509–510.
- Petrauskas, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje–XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia.* Vilnius: Aidai, 2003.
- Slavėnas, E. Trys manuskriptai iš Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos. *Menotyra*, 1991, Nr. 18, p. 41–56.
- Slavėnas, E. Šis tas apie Vilniaus bernardinų iliuminatorius. *Naujasis židinys*, 1992, Nr. 11, p. 44–53.
- Trilupaitienė, J. Grigališkojo choralo raida Lietuvoje XVI–XVII a. ir bažnytinės muzikos reformos. *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, t. 4, 1998.
- Trilupaitienė, J. Iš Lietuvos bernardinų muzikinio gyvenimo istorijos. *Menotyra*, 2005, Nr. 1 (38), p. 20–26.
- Vilimas, J. *Grigališkojo choralo tradicijos bruožai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. XV–XVIII amžių atodangos ir rekonstrukcijos bandymas.* Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

The Gregorian sound of Vilnius: what do Bernardine manuscripts from the 14th–15th centuries tell us?

SUMMARY. How did medieval Gregorian Vilnius sound? More specifically, how did it sound in the 14th century, when Grand Duke Gediminas' letters to European cities and the Pope had already been written in the pagan capital by the Franciscans, and in the 15th century, when the newly adopted Christianity was being promoted by newly arrived monastic orders, among which the observant branch of the Franciscans – the Bernardines – occupied a special place? The Gregorian chant as a proper chant of the Roman Catholic Church was an integral part of the liturgy, however, we can reconstruct its specific local forms – its sound – only on the basis of the manuscript sources of the period. After outlining the historical context, the article focuses on the manuscript Gradual F22–103 stored in the Wroblewsky Library of the Lithuanian Academy of Sciences. The Gradual dates from the 14th century and is attributed to the Bernardines (Observants, the Order of Friars Minor) of Vilnius. The characteristic features of the local tradition of Gregorian chant are sought by analysing the introit *Gaudeamus... Mariae... Assumptione...* for the Assumption of the Blessed Virgin Mary. Using the comparative method and source research, the introit is compared with its earliest versions from the adiastematic Gregorian manuscripts of the 10th–11th centuries, which became the basis for modern Gregorian publications of melodic-rhythmic restitution (*Graduale Triplex, Graduale Novum*). Versions of the introit *Gaudeamus* in other Bernardine manuscripts kept at the Wroblewsky Library of the Lithuanian Academy of Sciences have also been taken into consideration.

KEYWORDS:

Gregorian chant,
manuscripts, graduals,
Vilnius' Bernardines,
14th–15th centuries,
introit *Gaudeamus...
Mariae... Assumptione...*